

Tarpdisciplininio kraštovaizdžio forumo „Kraštovaizdžio horizontai“, vykusio 2023 m. spalio 17–18 d. Trakų r. savivaldybėje, idėjų santrauka

2023 m. spalio 17-18 d. Trakų rajone įvyko renginys „Kraštovaizdžio horizontai“, kuriame dalyvavo beveik 300 žmonių (75 gyvai), tarp jų Vilniaus, Kauno ir Klaipėdos akademinių institucijų, saugomų teritorijų direktorių, savivaldybių, Lietuvos geografų draugijos, Lietuvos kraštovaizdžio architektų sąjungos ir kitų organizacijų atstovai.

Renginiu siekta pasidalinti įvairių sričių žiniomis ir praktikomis, aktualiais Lietuvos kraštovaizdžio apsaugos, tvarkymo, formavimo klausimais ir iškelti pasiūlymus, kaip turėtų būti formuojama Nacionalinė kraštovaizdžio politika iki 2035 metų.

Pirmąją dieną vyko mokymai „Kraštovaizdžio išsaugojimo ir pritaikymo lankymui priemonės“, o antrąją – tarpdisciplininiam forumui susipažinti su 12 pranešimų, diskutuoti apie Lietuvos kraštovaizdžio apsaugos, tvarkymo, formavimo tendencijas ir ateitį.

Renginį organizavo Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Aplinkos ministerijos, Vilniaus universiteto Chemijos ir geomokslų fakulteto Geomokslų institutas ir Lietuvos geografų draugija.

Pranešimuose:

Prof. dr. Vyktas Vaitkevičius (KU) pabrėžė, kad kraštovaizdžio dvasiniai klodai yra „nuolat naudojamas turtas, dėl kurio verta stengtis, išsaugoti vertybinę laikyseną.“ Užfiksuoti dvasiniai turtai tampa kultūriniais konstruktais, mokslo žiniomis, bet didžioji jų dalis yra gyva, praktikuojama tradicija. Tai – vietų vardai, padavimai, tikėjimai, papročiai, pasaulėjauta. Dvasinė gilioji šventenybė iki šiol yra jaučiama, išgyvenama. Net užmiršta, ji gali atgyti; pasireikšti kaip vietos, keliančios estetinę nuostabą, pasigėrėjimą ir tai, kas tampa kūrybinio įkvėpimo šaltiniu, teikia įvairiapusę sveikatą.

Doc. dr. Filomena Kavoliūtė (LGD) atvėrė mūsų kultūrinio krašto rūbo, šalies atminties vietovardžiuose, lobyną. Ji kalbėjo, jog „vietovardžiai kyla iš sugyvenimo, susigyvenimo su gamta“ ir juose „išlieka sociumo kodas (kaimų verslų, socialinio statuso, istorinių įvykių, asmenybių bruožai).“ Vietos vardai dingsta dėl užmaršties, karo, maro, nykstančios tautos ir kardinalių kraštovaizdžio pokyčių. Apmaudu – tūkstančiai vietovardžių nepelnytai nyksta dabar dėl mūsų neveiklumo...

Darius Ramančionis (Žemaitijos STD, LGD) pasidalijo ilgamete visuomeninės veiklos saugant krašto savastį patirtimi. Jis priminė, kad nevyriausybinės organizacijos yra nepamainomos telkiant aktyvius savo kraštą mylinčius žmones ne tik į protestus, bet į tvarkymo talkas, kraštotyra. Vietos šviesuliai yra ypatingų objektų žvalgytojai, stebi jų būklę, bendrauja su žemės savininkais, užsiima švietimu, inicijuoja ir vykdo įvairiausių krašto vertybes aktualizuojančius projektus, vykdo advokaciją ir net kontroliuoja institucijų darbą.

Dr. Jonas Satkūnas (LGT) pristatė Lietuvos geo-ištirtumo situaciją, geotopų fiksavimo, IUGS–UNESCO projektą – vertingiausių pasaulio geopaveldo nustatymo komisijai pateikto Lietuvos kandidato – Vilniaus termoerozinio kalvyno ir kito mūsų geologinio paveldo aktualizavimo veiklas. Jis išryškino riedulių atkasimo, perkėlimo problemas, paminėjo kylančias išteklių naudojimo ir antžeminių vertybių išsaugojimo priešpriešas.

Gabrielė Jakumaitė (Žemaitijos STD, Salantų RP) pasidalino patirtimi tiriant Šatrijos kalno ir jo apylinkių kraštovaizdį. Ji pristatė didžiųjų vėjo elektrinių parkų vizualinės įtakos kraštovaizdžiui vertinimo metodines įžvalgas Šatrijos vizualinės erdvės pavyzdžiu.

Dr. Evaldas Ramanauskas (KTU) pristatė miestų bendrųjų planų rengimo metu kylančias problemas. Jis atkreipė dėmesį į kraštovaizdžio savitumą (pvz., panoramų, įvažiavimų situacijas) bei ekologinį potencialą mažinančius sprendimus, miesto mažųjų upelių, slėnių šlaitų, kitų charakteringų struktūrinių kraštovaizdžio elementų nykimą, potvynių užliejamų teritorijų užstatymą. Jis pademonstravo, kaip neigiamai atsilliepia paskutinis atskirųjų želdynų normų miestuose mažinimas. Pabrėžė savivaldybių bendrųjų planų sprendinių ekspertizės būtinybę.

Povilas Montvila (Trakų r. sav. vyr. arch.) pabrėžė, kad viešas interesas apima ir siekį gyventi harmoningame kraštovaizdyje. Jis papasakojo, kaip net 3 valstybinius parkus savo teritorijoje turinti savivaldybė pasiekė, kad jos teritorijoje nebūtų statomos didžiosios vėjo jėgainės ir kt.

Andželika Kriaučiūnė pristatė Trakų istorinio nacionalinio parko veiksmus, atkuriant E. Andre projektuoto Užutrakio dvaro parko didybę ir grožį.

Doc. dr. Ričardas Skorupskas (VU, GI, LGD) atskleidė, kokius kraštovaizdžio srities veiksmus numato 2023 m. patvirtinta Lietuvos Respublikos bendrojo plano įgyvendinimo programa, kurios dėka svarbiausio šalies erdvinio vystymo vizijos įgyvendinimas bus susietas su regionų plėtros programomis, sektoriniais strateginiais planais.

Dr. Giedrė Godienė (VU, GI, LGD), kalbėjo apie Lietuvos kraštovaizdžio politiką 2004–2023 m. kaip horizontalią priemonę, vedančią prie pagrįstų kraštovaizdžio apsaugos, planavimo, tvarkymo sprendimų; tarpinstitucinio bendradarbiavimo; sistemiškos srities refleksijos. Ji kvietė stiprinti Europos kraštovaizdžio konvencijos įgyvendinimą, atnaujinti 2004 12 01 LRV nutarimu Nr. 1526 patvirtintą LR kraštovaizdžio politikos kryptių aprašą, kuris nustojo galioti dar 2020 m. Įgyvendinant šį nutarimą ir tarpinstitucinę jo įgyvendinimo veiksmų programą, per 20 metų priimta nemaža svarbių teisės aktų, suteiktas didelis impulsas kraštovaizdžio mokslui, sukurta saugomų teritorijų apsaugos ir tvarkymo sistema, suplanuota jų erdvinė raida, vertybės pritaikytos lankymui, įkurti lankytojų centrai, gamtos mokyklos, iškilo apžvalgos bokštai, vyko kraštovaizdžio regeneravimo darbai ir kt..

Diskusijoje:

Lietuvos Kraštovaizdžio architektų sąjungos pirmininkas Mantas Pilkauskas kalbėjo, kad Europos žalioji kursas yra gera galimybė kraštovaizdžio architektūrai, kurią svarbu paremti finansiniais ištekliais. Tarptautinė kraštovaizdžio architektų federacija IFLA 2022 m. suformavo parodą „Pergalvojant gamtą“, kur pateikiama 50 projektų iš 20 šalių, tarp kurių ir 3 Lietuvos autorių darbai. Jis priminė, kad 2023 m. ŠMSM patvirtino Kraštovaizdžio architektūros studijų krypties aprašą, kuris parengtas atsižvelgiant į LR Kraštovaizdžio politikos kryptių aprašą, tarptautinius teisės aktus.

Dr. Evaldas Ramanauskas iškėlė savivaldybių ir ypač miestų bendrųjų planų metodologinės priežiūros svarbą ir siūlė siekti, kad šiems planavimo dokumentams iki tvirtinimo būtų privaloma nešališka ekspertizė. Esminis yra viešo naudojimo teritorijų normų tinkamas nustatymas ir jų laikymasis, nes tai susiję su socialinio teisingumo užtikrinimu. Svarbu branginti esamas natūralias kraštovaizdžio struktūras ir jas praturtinti, o siekiant miestų polifunktionalumo – integruoti daugiau žaliųjų, ekologinių. **Mantas Pilkauskas** išreiškė nuomonę, kad reiktų grįžti prie ankstesnių Želdynų normų, nes dabartinis teisinis reguliavimas leis vystytojams neformuoti naujų atskirųjų želdynų besiplečiančiuose miestuose.

Doc. dr. Jonas Volungevičius (VU, GI, LGD) atkreipė dėmesį, kad Lietuvoje tinkamo dėmesio nesulaukia 60% mūsų šalies apimantis agrarinis kraštovaizdis. Geografinėi kraštovaizdžio sampratai artimiausias žemės ūkio moksluose naudojamas „agroekosistemos“ terminas, tačiau ir žemės ūkiui reikalingi kraštovaizdžio specialistai. Intensyvėjanti žemdirbystė, devastuota žemė, aktyvėjanti dirvų erozija – žinomos tendencijos, tačiau LRV žaliajame kurse dirvožemio aktualijos neminimos. Tuo tarpu būtent dirvožemio srityje atsiskleidžia visi tvaraus vystymosi dėmenys – mūsų socialinis saugumas, ekonominis našumas ir ekologinis stabilumas. Skirtingo pobūdžio agroekosistemoms būtina taikyti specifines ekologinių funkcijų, žemėveiklių margumo palaikymo ir atstatymo priemones, derinti įvairias ūkines veiklas, skatinti beariminę žemdirbystę, o saugomose teritorijose ir gamtiniame karkase – dar ir agromiškininkystę, kt. priemones. Siūlė kurti išmokų ūkininkams už ekologinių naudmenų palaikymą, ekosistemines paslaugas, sistemą.

Dr. Mindaugas Lapelė, kalbėdamas apie miškingą kraštovaizdį, pabrėžė, kad saugomos teritorijose miškininkystė turi būti artima gamtai, ir tai „turėtume justi ne tik pasiskaitę informacinius standus.“ Reikia daugiau įvairiaamžių, įvairiarūšių miškų ir turime leisti tokiems atsirasti. Kažkur turėtų būti ir tylos zonos miške. Daugiau miškų turi būti griežčiau saugomi ir ne tik dėl ekologinių, bet ir dėl etinių, net semantinių priežasčių. „Juk stebuklai nevyksta nei kirtavietėje, nei jaunuolyne, – ieškome pirmaprads, įkvėpimą teikiančios gamtos, tą poreikį tenkina Sengirės fondo veikla.“

Rūta Baškytė (VSTT, LGD) pridėjo, kad miškuose reikia palaikyti ir socialines, kultūrines funkcijas. Valstybiniai miškai turėtų būti pavyzdys. Svarbu remtis ir FSC miškų sertifikavimo sistema, kuri reikalauja atsižvelgti į šalia gyvenančių bendruomenių interesus, jas įtraukti į miškotvarką.

Agnė Jasinavičiūtė (VSTT, LGD) pastebėjo, kad „žmonės bijo turėti vertybių, nes jas tokiomis pripažinus seka reikalavimai, kontrolė, kas nepatinka...“ Sudėtinga steigti naujas saugomas teritorijas dėl neigiamos visuomenės reakcijos. Pavyzdžiui, 2011 m. buvo pasiūlymų naikinti Krekenavos RP. Visgi **doc. dr. Ričardas Skorupskas** kvietė labiau palaikyti „iniciatyvas iš apačios“ – Sengirės fondą, Germanto RP iniciatorių idėjas.

Tam pritardamas, **Darius Ramančionis** siūlė stiprinti kraštovaizdžio mokymą mokykloje ir bendrą kvalifikacijos šioje srityje kėlimą. Jis papildė, kad saugomose teritorijose gyvuojančios bendruomenės

nuolat gauna žinių, o savivaldybėse labai trūksta specialistų. Aktyvūs žmonės ir randa, ir saugo nemaža ypatingų kraštovaizdžio elementų, bet nevisada tai yra oficialu.

Rūta Baškytė priminė, kad jau greitai bus įteisintos privačios saugomos teritorijos, plečiant akiratį atrandamos galimybės apginti ekosisteminį požiūrį.

Primindama šio forumo tikslą, **dr. Giedrė Godienė** kvietė susitelkti ir atnaujinti Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos kryptių aprašą (toliau – Politika, Aprašas): tam reikalinga rimta šios įvairialypės srities būklės peržiūra, įvairių institucijų, organizacijų ir specialistų įsitraukimas, nes paskutinė nacionalinė Kraštovaizdžio politikos ataskaita buvo parengta 2020 m.

Aprašas yra vienintelis nacionalinis teisės aktas, integruojantis ratifikuotos ir įstatymui prilyginamos Europos kraštovaizdžio konvencijos (toliau – EKK) nuostatas į nacionalinę teisę.

2021 m. sausio 25 d. VU CHGF GI, o 2021 m. sausio 29 ir 31 d. LGD atskirais raštais kreipėsi į AM dėl šio teisės akto atnaujinimo, dėl kraštovaizdžio srities indėlio į LRV žaliajo kurso veiklas. 2021 m. kovą AM sudarė tarpinstitucinę Darbo grupę šiuo klausimu. Įvyko keletas posėdžių, 2021 m. gale pristatyta EKK įgyvendinimo rekomendacijų ekspertinė analizė, tačiau minėto teisės akto projektas neparengtas.

Priešingai ET rekomendacijoms dėl EKK įgyvendinimo, pastaraisiais metais nesiekama sisteminio integruoto teritorijos valdymo, apsaugos ir vystymo balanso. Fragmentiški Miškų, Saugomų teritorijų, Želdynų, Aplinkos, Atsinaujinančių energetikos išteklių įstatymų ir jų poįstatyminių teisės aktų, Vandens telkinių apsaugos juostų nustatymo tvarkos keitimai lemia vis sudėtingesnę kraštovaizdžio apsaugos ir tvarkymo situaciją, EKK įgyvendinimas nevyksta.

Nors nemaža aktualių Aprašo nuostatų yra perkelta į Lietuvos Respublikos teritorijos bendrojo plano sprendinių įgyvendinimo programą, patvirtintą LRV 2023 m. rugsėjo 20 d. nutarimu Nr. 741, tačiau jos nėra pakankamos EKK įgyvendinimui užtikrinti. Maža to, jokios šiame nutarime išdėstytos su Politika susijusios nuostatos negali būti taikomos, kol minėtas Aprašas nebus patikslintas. Tą reikia padaryti kuo skubiau.

Bendru sutarimu nuspręsta kreiptis į Aplinkos ministrą:

1. Siųsti Forumo idėjų santrauką Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijai ir inicijuoti Nacionalinės kraštovaizdžio politikos atnaujinimą, numatanti strateginius kraštovaizdžio apsaugos, tvarkymo, planavimo uždavinius iki 2035 m., EKK 6 str. nurodytų priemonių įgyvendinimo gaires ir reikalavimus, įvertinant EKK įgyvendinimo rekomendacijas, kraštovaizdžio mokslų pažangą, aktuales nacionalinius ir tarptautinius teisės aktus, gerąsias praktikas, klimato kaitos ir biologinės įvairovės nykimo iššūkius ir kt..
2. Atnaujinti 2021 m. balandžio 19 d. LR aplinkos ministro įsakymu Nr. D1–230 „Dėl Lietuvos Respublikos kraštovaizdžio politikos kryptių aprašo pakeitimo projekto rengimo darbo grupės sudarymo“ suburtos Darbo grupės darbą.
3. Prašyti Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos pavišinti, kaip Politika ir EKK buvo įgyvendinamos 2020–2023 metais, kokie yra ES struktūrinių fondų finansuotų veiklų kraštovaizdžio srityje rezultatai ir pan..

2002 m. spalio 3 dieną Lietuvos Respublikos Seimas įstatymu ratifikavo Europos kraštovaizdžio konvenciją, tuo įsipareigodamas šio tarptautinio susitarimo nuostatas paversti Lietuvos teisės sistemos dalimi. Tokį žingsnį 2023 m. žengė iš viso 40 šalių.

Konvencija siekiama išsaugoti kraštovaizdį kaip mūsų kontinento ir kiekvienos šalies, regiono, vietovės savastį, įpareigoti nacionalines, regionines ir vietines valdžios instucijas priimti teisės aktus ir imtis konkrečių veiksmų kraštovaizdžiui tirti, planuoti, saugoti, tvarkyti, atkurti. Šiuo susitarimu įtvirtinta žinių, švietimo, mokslo svarba ir visuomenės dalyvavimo, priimant erdvinis sprendimus, reikšmė, poreikis ginti žmogaus teises teritoriniu principu.

Nuo 2011 m. kraštovaizdžio – kompleksinį, visuminį teritorijos suvokimo modelį taiko ir UNESCO. Pabrėžiama, kad bet kurie reiškiniai ir elementai yra tarpiai susiję, todėl pasaulio problemų negalima nagrinėti, spręsti nesuprantant ryšių tarp aplinkos komponentų, tarp žmogaus ir visuomenės, tarp materialių ir nematerialių dedamųjų.

Informaciją parengė

G. Godienė, g.godiene@gmail.com

2023 m. spalio 20 d.